

Наталія Конопка / Nataliia Konopka,

Національний університет «Острозька академія» (Україна) /

National University of Ostroh Academy (Ukraine)

ПОНЯТТЯ «СТІЙКОСТІ» У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Із зростанням загроз різноманітного характеру потреба розбудови стійкості суспільств, держав чи організацій стала на порядку денному світової спільноти. Стійкість держави та суспільства до терористичної загрози, інформаційних атак, стійкості комп'ютерних систем до хакерських атак, стійкості фінансової системи та інфраструктури, протидія асиметричним загрозам тощо зумовили формування стратегій національної стійкості. За кордоном для цього поняття використовують термін *резильєнтність*, що у перекладі означає життєстійкість, спроможність відновлюватися. Під цим терміном розуміють здатність держави у взаємодії із суспільством зберігати стійкість до зовнішніх і внутрішніх агресивних впливів, оперативно реагувати на загрози, а також відновлюватися після руйнівних наслідків агресивних дій будь-якої природи.

У вересні 2021 році вперше в історії нашої держави було затверджено «Концепцію забезпечення національної системи стійкості», у якій було визначено мету, основні принципи, напрями, механізми і строки запровадження та функціонування національної системи стійкості. *Національна стійкість* визначалася як здатність держави і суспільства ефективно протистояти загрозам будь-якого походження і характеру, адаптуватися до змін безпекового середовища, підтримувати стає функціонування, швидко відновлюватися до бажаної рівноваги після кризових ситуацій. (Концепція, 2021) Концепція відзначала, що така система стійкості направлена на забезпечення «здатності держави і суспільства своєчасно ідентифікувати загрози, виявляти вразливості та оцінювати ризики

національній безпеці, запобігати або мінімізувати їх негативні впливи, ефективно реагувати та швидко і повномасштабно відновлюватися після виникнення загроз або настання надзвичайних та кризових ситуацій усіх видів, включаючи загрози гібридного типу, але не обмежуючись ними». Тому вона постає як «комплекс цілеспрямованих дій, методів та механізмів взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, інститутів громадянського суспільства, які гарантують збереження безпеки і безперервності функціонування основних сфер життєдіяльності суспільства і держави до, під час і після настання кризової ситуації». У березні 2021 р. була прийнята «Стратегія воєнної безпеки України», метою якої є «завчасно підготовлена та всебічно забезпечена всеохоплююча оборона України на засадах стримування, стійкості та взаємодії, що забезпечує воєнну безпеку, суверенітет і територіальну цілісність держави...» (Стратегія воєнної, 2021). Згідно документу «стійкість у ході всеохоплюючої оборони України досягається здатністю системи управління державою, сил оборони, національної економіки, інфраструктури та суспільства швидко відновлюватися та адаптуватися до змін у безпековому середовищі й до тривалого протистояння в наданні відсічі і стримування збройної агресії проти України, підтриманням спроможностей до здійснення стратегічного розгортання, територіальної оборони України, руху опору, ведення операцій (бойових, спеціальних, стабілізаційних дій), налагодженням надійних каналів комунікації з населенням та підтриманням його життєдіяльності (Стратегія воєнної, 2021).

«Стратегія зовнішньополітичної діяльності України» (серпень 2021 р.) визначала, що стійкість – це здатність держави і суспільства ефективно протидіяти загрозам будь-якого походження і характеру, зокрема збройній агресії, економічному тиску, політичній дестабілізації, кібератакам, дезінформації та іншим загрозам, адаптуватися до змін безпекового середовища, підтримувати стає функціонування, швидко відновлювати рівновагу після криз (ст. 15); а ст. 58 визначала, що

«з метою підвищення обороноздатності та національної стійкості важливим є посилення взаємодії України з ЄС, НАТО та їхніми державами-членами (Стратегія зовнішньополітичної, 2021).

«Стратегія забезпечення державної безпеки» (2022) визначила реальні й потенційні загрози державній безпеці України, напрями та завдання державної політики у сфері державної безпеки. Одним із заходів реалізації положень Стратегії стало запровадження *національної системи стійкості* (розділ IV, п. 25) (Стратегія забезпечення, 2022).

Однак, російсько-українська війна, зокрема повномасштабна агресія лютого 2022 року РФ щодо України актуалізувала науковий та публічний інтерес щодо поняття «національної стійкості», зокрема щодо побудови ефективних стратегії стійкого суспільства в умовах війни.

«Національна стійкість України: стратегія відповіді на виклики та випередження гібридних загроз» так називається національна доповідь, у підготовці якої брали участь фахівці Інституту історії України; Інституту соціології; Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса; Інституту держави і права ім. В. М. Корецького; Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди; Інституту всесвітньої історії НАН України. Із доповіддю на засіданні Президії НАН України виступив віцепрезидент НАНУ академік С. Пирожков. За його словами, у війні український народ демонструє дивовижну єдність і стійкість. І це обумовлює потребу у науковому пошуку нових відповідей на виклики та випередження загроз в умовах зовнішньої агресії та внутрішньої нестабільності, зокрема через осмислення поняття національної стійкості. На відміну від національної безпеки, яка більше концентрується на військовій складовій, національна стійкість є ширшим поняттям і охоплює протидію загрозам у всіх сферах – політичній, економічній, військово-політичній, інформаційній, етнокультурній, соціальній, екологічній (Національна стійкість, 2022).

Аналізуючи поняття національної стійкості С. Пирожков та Н. Хамітов стверджують, що національна стійкість країни як

стратегія означає гідну відповідь на виклики і випередження загроз, їх нейтралізацію. По-суті, справжня національна стійкість у сучасному світі є стратегією недопущення переростання викликів у загрози, а загроз – у кризи. Проте це є певним ідеалом; рано чи пізно кризові явища можуть виникнути у будь-якій країні та її державі. Тому національна стійкість повинна означати і здатність ефективно відновлюватися після криз. Відтак, автори пропонують більш розгорнуте визначення: «Національна стійкість країни – це така стратегія її існування, коли вона здатна зберігати збалансованість розвитку та успішно відповідати на зовнішні і внутрішні виклики, протистояти загрозам і кризам, більше того, зусиллями політичної та інтелектуальної еліти вчасно передбачати й ефективно реагувати на них заради гідної самореалізації та гуманістичного розвитку людини, які забезпечує держава в балансі з громадянським суспільством» (Пирожков, Хамітов, 2022, с. 19).

О. Резнікова у своїй монографії «Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища» зазначила, що національна стійкість – це здатність держави та суспільства ефективно протистояти загрозам будь-якого походження та характеру, адаптуватись до змін безпекового середовища, підтримувати стале функціонування, у т. ч. під час криз, швидко відновлюватися після криз до оптимального за визначених умов рівня рівноваги (Резнікова, 2022).

Г. Шелест відзначила, що Організація Північноатлантичного договору однією з перших почала розробку власних принципів побудови стійкості. У 2021 році Альянс зафіксував, що «національна та колективна стійкість є необхідною основою для надійного стримування та оборони (...) та життєво важливою для убезпечення суспільства, населення та спільних цінностей» (Шелест, 2021). Про необхідність вибудовувати ефективну систему стійкості свідчать рішення самітів в Уельсі, 2014 р., Варшаві, 2016 р., Брюсселі, 2018 р. та 2021 р., Мадриді 2022 р., а також інші офіційні документи Альянсу (напр. програма «НАТО – 2030: трансатлантичний порядок денний на майбутнє» («НАТО – 2030»)).

Система розбудови національної стійкості ЄС регламентувалася низкою документів (Резнікова, 2022, с. 180-181) та зосереджувалася на продовольчій, гуманітарній, екологічній та соціальній сферах. Однак після 2014 року, зважаючи на нові безпекові виклики, ЄС переглянув та уточнив підходи до національної стійкості держав, що знайшли своє відображення у Глобальній стратегії ЄС – «Спільне бачення, спільна дія: сильніша Європа» (2016 р.) (Shared Vision, 2016). Стратегія передбачала посилення стійкості демократій держав-членів ЄС, суспільної, енергетичної, екологічної стійкості та стійкості держав поза межами ЄС.

11 січня 2023 року, НАТО і ЄС домовились створити Спеціальну групу з питань стійкості і захисту критичної інфраструктури, про що оголосили в Брюсселі Генеральний секретар НАТО Єнс Столтенберг і Президент Європейської комісії Урсула фон дер Ляйєн. Очільник НАТО заявив, що стійкість і захист критичної інфраструктури є головним елементом спільної роботи між НАТО і ЄС. Особлива увага приділяється посиленню стійкості кібербезпеки, енергетики, підводної інфраструктури тощо (НАТО, 2023).

Підсумовуючи, варто сказати, що на сьогодні є вкрай актуальною наукова та практична розробка основних елементів національної стійкості у різних сферах життя суспільства та формування стратегії національної стійкості, яка б враховувала реалії динамічного безпекового середовища, синергії українського та зарубіжного досвіду.

Список використаних джерел та літератури:

1. Концепція забезпечення національної системи стійкості. 2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4792021-40181>
2. НАТО і ЄС створили Спеціальну групу з питань стійкості і критичної інфраструктури. 2023. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/news_210611.htm
3. Національна стійкість України. Стратегія відповіді на виклики та випередження гібридних загроз. Київ, 2022. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2022/05/nats_dopovyd.pdf

4. Пирожков, С., Хамітов, Н. (2022). Поняття національної стійкості: структура і зміст. Національна стійкість України: стратегія відповіді на виклики та випередження гібридних загроз: національна доповідь / ред. кол. С. І. Пирожков, О. М. Майборода, Н. В. Хамітов, Є. І. Головаха, С. С. Дембіцький, В. А. Смолій, О. В. Скрипнюк, С. В. Стоєцький / Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. Київ, 2022. 552 с.

5. Резнікова, О. (2022). Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища : монографія. Київ: НІСД, 2022. 456 с.

6. Стратегія воєнної безпеки України. 2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661>

7. Стратегія забезпечення державної безпеки. 2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/562022-41377>

8. Стратегія зовнішньополітичної діяльності України. 2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4482021-40017>

9. Шелест, Г. (2021). Концепція стійкості НАТО та Україна. Організація Північноатлантичного договору однією з перших почала розробку власних принципів побудови стійкості. Українська призма. URL: https://prismua.org/wp-content/uploads/2021/12/Strategic_ukr.pdf

10. Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy. 2016. 56 p.